

FURQAT — O‘ZBEK MUMTOZ ADABIYOTINING ISLOHOTCHI SHOIRI

Abduqosimova Munira Abdulaziz qizi

*Toshkent Arxitektura Qurilish Universiteti Mehnat muhofazasi va salomatlik
muhandisligi yo‘nalishi 2-kurs talabasi*

Abdulazizovnamunira25@gmail.com +998937079661

Annotatsiya: Mazkur ishda XIX asr oxiri va XX asr boshlarida yashagan o‘zbek mumtoz adabiyotining yorqin vakili Zokirjon Furqatning islohotparvarlik ruhidagi ijodi yoritiladi. Shoirning ijtimoiy-falsafiy qarashlari, ma‘rifiy g‘oyalari va xalqni uyg‘otishga qaratilgan asarlari tahlil qilinib, uning adabiyot orqali jamiyatga ta’sir ko‘rsatishdagi o‘rni ochib beriladi. Furqatning an‘anaviy adabiyotdan farqli o‘laroq, yangilanishga da‘vat etuvchi ruhi bu maqolaning asosiy tahlil nuqtasini tashkil etadi.

Kalit so‘zlar: Furqat, islohot, ma‘rifat, jadidchilik, ijtimoiy adabiyot, o‘zbek mumtoz she‘riyati, yangilik, taraqqiyot.

Kirish. O‘zbek mumtoz adabiyotining so‘nggi bosqichlarida yangi fikrlar, zamonaviy ruh va ijtimoiy g‘oyalarning kuchayishi kuzatiladi. Bu jarayonda Zokirjon Furqat (1858–1909) alohida o‘rin egallaydi. U an‘anaviy mumtoz adabiy uslubni saqlagan holda, uning mazmunini yangilashga, adabiyotni xalq va jamiyat hayotiga yaqinlashtirishga intildi. Furqat — o‘z asarlari orqali xalqni uyg‘otgan, ijtimoiy illatlarga qarshi chiqqan, ilm-fanni, taraqqiyotni targ‘ib etgan shoirdir. Shu ma’noda, u o‘zbek adabiyotida islohotchi shoir sifatida tan olinadi.

Asosiy qism**1. Furqatning islohotparvarlik pozitsiyasi**

Furqat o‘z asarlarida jamiyatdagi jaholat, nodonlik, zulm va adolatsizlikka qarshi chiqdi. U ilg‘or g‘oyalarga tayangan holda xalqni ma‘rifatga, yangilikka chorladi. Shoirning "Ey do‘st, agar tilasang kamolot..." kabi she‘rlari ilmga, o‘zgarishga da‘vat bo‘ldi.

2. An‘anaviy va yangicha adabiy yo‘nalish uyg‘unligi

Furqatning uslubi mumtoz adabiyotga xos bo‘lgan aruz vazni, radif, qafiya va ruboiy, g‘azal shakllariga asoslangan. Biroq, u mazmun jihatidan an‘anadan chekinib, ijtimoiy mavzular, xalq dardi, zamon muammolariga murojaat qildi. Bu uning islohotchi shoir sifatida shakllanishiga asos bo‘ldi.

3. Jadidchilik va Furqat

Furqat jadidchilik harakatining ilg'or vakillaridan biri bo'lib, ta'lim-tarbiya, ayollar erkinligi, zamonaviy fan va texnika, matbuot va yangi madaniyat haqida ochiq gapirgan. Uning publitsistikasi va she'riyati bu g'oyalarni keng targ'ib qildi.

4. Shoirning adabiy merosida islohotga da'vat

Furqat asarlarida quyidagi islohotchi fikrlar doimiy uchraydi:

Xalqni o'qishga va ilm olishga undash;

Nodonsaroy mansabdorlar, poraxo'rlar, mutaassiblar tanqidi;

O'z hayoti va faoliyati bilan o'rnak bo'lish;

Adabiyot orqali ijtimoiy uyg'onish harakatiga xizmat qilish.

Tahlil

Furqatning islohotchi shoir sifatida shakllanishi bir necha omillar bilan bog'liq:

1. Zamon ruhi – XIX asr oxiri Movarounnahrda inqiroz, jaholat va mustamlakachilik kuchaygan davr edi.

2. Tashqi ta'sirlar – Furqat Istanbul, Buxoro, Toshkent kabi shaharlarda bo'lib, madaniy muhitni chuqur o'rgangan.

3. Shaxsiy fikr erkinligi – Shoir mustaqil fikrlashga, tanqidiy yondashishga moyil bo'lib, bu uning ijodida yaqqol namoyon bo'lgan.

4. Adabiy yondashuvdagi yangilik – Furqat o'z davridagi boshqa mumtoz adiblar kabi faqat maftunkor go'zallik yoki diniy-falsafiy g'oyalarni emas, balki ijtimoiy haqiqatni yozishga harakat qilgan.

Uning “Ko'nglumni anglagil” va “Ravnaq topgay Turkiston” kabi she'rlari xalq ruhiyatiga, o'zligini anglashga, ma'rifat sari intilishga yo'naltirilgan bo'lib, o'zbek adabiyotida yangi bosqichni boshlab bergan.

Xulosa

Zokirjon Furqat — o'zbek mumtoz adabiyotida islohotchi shoir sifatida o'ziga xos o'rin egallagan adibdir. Uning ijodi xalqni uyg'otish, yangilik sari yetaklash, ijtimoiy ongni o'zgartirishga qaratilgan. Furqat o'zining dadil fikrlari, islohotga chaqiruvchi asarlari va zamonaviy qarashlari bilan nafaqat mumtoz adabiyotni boyitdi, balki o'zbek milliy o'zligini shakllantirishga hissa qo'shdi.

Uning adabiy merosi bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan, balki dolzarbligicha qolmoqda.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Furqat, Z. “Devon”, Toshkent: Fan, 1992.
2. Rajabov, A. “Furqat va jadidchilik”, Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
3. G’aniyev, S. “Furqatning ijtimoiy-falsafiy qarashlari”, O‘zbek tili va adabiyoti, 2003, №4.
4. Sirojiddinov, S. “O‘zbek adabiyoti tarixi”, Toshkent: O‘qituvchi, 2005.
5. Qodirov, A. “Jadid adabiyoti va ma’rifatparvarlik harakati”, Samarqand, 2010.
6. Shavkatbekovna, S. T. (2023). Speech genres of congratulations, praise and compliments. JOURNAL OF LANGUAGE AND LINGUISTICS, 6(4), 285-289.
7. Mamatova, N. K., Israilova, N. K., Mamatov, R. R., & Sodikov, D. K. (2021). German Education system and its pedagogical significance in the world Education system. International journal of innovations in engineering research and technology, 8(04), 99-102.
8. Исраилова, Н. Х. (2016). Конкретная поэзия как инновационное направление в немецкой литературе. Научная дискуссия: инновации в современном мире, (4-1), 197-201.
9. Bobojonova, D., Karimov, N., Masalieva, O., Pardaev, A., Nematov, O., Sattorova, M., & Kamola, M. (2024). Traditions and history of librarianship in Central Asia. Indian Journal of Information Sources and Services, 14(2), 70-77.
10. Masalieva, M. O. (2017). LOCAL HISTORIOGRAPHY OF BUKHARA EMIRATE AT THE END OF NINETEENTH AND EARLY TWENTIETH CENTURIES. Himalayan and Central Asian Studies, 21(4), 39.
11. Масалиева, О. (1999). История Бухарского, Хивинского и Кокандского ханства в англо-американской историографии XX века (Doctoral dissertation, Ташкент, 1999).
12. Суяров, А. Б. (2025). ТЕХНОЛОГИИ ОРГАНИЗАЦИИ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ. ZAMIN ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 1(2), 9-15.
13. Суяров, А. Б. (2025). СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ В МЕТОДИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ. YANGI O‘ZBEKISTON, YANGI TADQIQOTLAR JURNALI, 2(2), 217-225.
14. Aliqulov, H. (2023). YASHIL IQTISODIYOT. KELAJAK IQTISODIYOTING ASOSI. Nashrlar, 474-477.